

RESSENYES

Cercles. Revista d'Història Cultural 17/2014: 215-219

ISSN: 1139-0158

EUGENI D'ORS DES DE LA FILOSOFIA CATALANA ACTUAL

Fèlix Villagrasa
GEHCI-UB

Josep-Maria TERRICABRAS (ed.), *El pensament d'Eugeni d'Ors*, Girona, Documenta Universitària, 2010.

Un dels fruits més reeixits dels treballs de la càtedra Ferrater Mora de Pensament Contemporani, de la Universitat de Girona, ha estat aquest estudi sobre la figura i obra d'Eugeni d'Ors i Rovira (Barcelona 1881-Vilanova i la Geltrú 1954). És el sisè volum dels estudis dedicats als pensadors catalans, i compta amb col·laboracions molt destacades entre els estudiosos de la filosofia de dins i fora de l'àmbit acadèmic. Una distinció purament geogràfica que, tot sovint, no implica diferències en la qualitat dels treballs aportats.

Si volem entendre, i també poder posar un preu just al valor de l'activitat vital i cultural d'Eugeni d'Ors, ha de fer dos esforços per evitar que els apriorismes no entelin la nostra lent. El primer, no establir, d'entrada, un xoc ideològic amb la posició de l'observador actual, establerta a partir del resultat de l'evolució cultural i política d'un segle XX molt agitat i contradictori; això fóra jugar amb avantatge respecte del nostre subjecte d'estudi, un intel·lectual actiu en el primer terç d'aquella centúria. El segon manament és obligat per a qualsevol historiador: mirar d'entendre l'acció del personatge en les circumstàncies de la seva època, valorar-lo en el seu moment temporal i espacial, i no des del present. Aquest és l'esforç que ha hagut de fer qui escriu aquest comentari, revisant una actitud que pot partir més del prejudici que no

pas del coneixement acurat del *problema*, i que amb l'ajuda dels diversos articles d'aquesta obra ha pogut enfocar millor.

Sembla una llei molt humana que cada generació esmeni l'anterior, enfrontant-s'hi i carregant contra les formes, si no contra els seus eixos fonamentals, adoptant sovint noves bases en l'antítesi dels dogmes rebuts. Així, D'Ors desplegarà durant la seva joventut els plànols del que ell mateix batejaria com a Noucentisme en reacció directa vers la Catalunya modernista heretada d'un segle XIX bigarrat i espasmòdic, que va configurar, en bona part, el món contemporani a partir de l'industrialisme, el nacionalisme, l'imperialisme, la democràcia, el socialisme, el científisme i el creixement urbà. Unes transformacions inaudites que semblaven culminar el procés iniciat durant el neolític i que demanava un reordenament urgent de les societats occidentals, mirall i fèrula per a la resta del món. Els instruments de la vella civilitat apareixien insuficients per a canalitzar la nova situació a Europa, a Amèrica i a les antigues civilitzacions orientals. La força transformadora de l'economia industrial tendia a desequilibrar-ho tot. La nova burgesia, com a substituïda de l'aristocràcia, es veia desbordada pel seu propi invent. El creixement de la classe obrera urbana era material altament inflamable sota la influència de catalitzadors ideològics que podien desbordar el nou ordre d'unes societats basades en l'imperi de la llei —més que no pas en les creences— que la política parlamentària maldava per garantir, cercant en l'expansió exterior la canalització d'aïtals energies. D'alguna manera, el liberalisme espanyol seguí aquest esquema, que era vàlid, sobretot, en l'àmbit català, més sincronitzat amb el procés europeu que no pas la resta de la península. És en aquest terreny on es mou el primer D'Ors, pensador, visionari i activista polític, a través de la premsa, dels cercles barcelonins i, per damunt de tot, de la mà d'Enric Prat de la Riba, enginyer de les primeres institucions catalanes contemporànies en els inicis frenètics de la Mancomunitat de diputacions catalanes.

D'Ors portà la seva rauxa regeneradora del paper a l'acció a través del secretariat de l'IEC i de la direcció d'Instrucció Pública de la Mancomunitat. S'estaven posant les bases de la recuperació institucional de Catalunya a partir de la qual la nació catalana havia de prendre la direcció moral i material de l'Espanya posterior a l'ensulsiada del 98. Un regeneracionisme per la via imperial que estudia des del punt de vista de les idees Josep Maria Ruiz Simón en el tercer article del llibre que anima aquest comentari, i que queda completat amb el que segueix, de Maximiliano Fuentes, on la Gran Guerra redefineix el

mapa mental de tots els europeus. En un altre lloc, Henry Ettinghausen posa de manifest els elements conceptuals i estètics que acosten la figura i la intenció de *La Ben Plantada* vers una visió totalitària, organicista i elitista de l'univers mediterrani, convertit novament en un gresol d'idees i d'accions que marcarien a foc la primera meitat del segle XX. Xènius, de vasta i profunda formació, de ploma fèrtil i de conversa abassegadora, implacable, acabà contrapuntat amb una part important de la bona societat barcelonina, que considerava el seu èxit i els avenços cap a una certa autonomia local com el resultat de la política localista a través de la Lliga, i tenia el Modernisme com la forma cultural més original des dels temps del gòtic. La mort de Prat i el seu relleu per Puig i Cadafalch va significar el distanciament definitiu d'Eugeni d'Ors del projecte mancomunitari, però també l'inici d'un exili voluntari de la seva terra i de l'escriptura en sa llengua materna.

Tanmateix, els textos d'aquests autors no aprofundeixen, ni tenen per què fer-ho, en els afanys ni en les anècdotes d'aquest home, que és segurament l'exemple més evident de l'intel·lectual-professional obstinat, més que compromès, en la materialització de les seves teories. D'Ors, idealista però pragmàtic, classicista però amant del barroc —contrapuntat amb Benedetto Croce, com explica Antonino González en el seu escrit—, positivista fins a cert punt i contrari a l'individualisme, però impossibilitat per a crear escola —molts no l'enteni, però ell no pretenia ser entès per molts—, reprèn la seva actuació a la capital del regne amb la mateixa metodologia premsa - tribuna cultural - acció política, aproximant-se als cercles del nacionalisme espanyol d'inspiració feixista que, a poc a poc, forjaren la Falange Española durant la República, i la mentalitat totalitària i intransigent que molts encara recordem com l'entorn oficial de la nostra infància. En l'article de Josep Murgades es juga amb aquest afany d'Eugeni d'Ors per intentar construir nacions mirant de fer-lo passar per l'adreçador d'Eric Hobsbawm i el seu desllorigador de tradicions inventades, en què tot fet diferencial i identificador és artifici pur, i els segles anteriors a la revolució francesa no semblen existir, cosa que dificulta molt la comprensió àmplia dels processos històrics i del pensament contemporani.

D'Ors va ser un cremador d'etapes fulgurant, tant com ho eren els esdeveniments del seu món de joventut i de maduresa. Passava, sense pair-ho gaire, d'una influència a una altra, del pragmatisme al feixisme, del nacionalisme a l'imperialisme, i, com la seva època, acabà esclafat contra la realitat d'una guerra que se saldà, relativament, amb el triomf, en l'àmbit

d'Occident, de les idees toves de democràcia, socialcristianisme i marxisme diluït. Ell, però, es mantingué fins a la mort dins la càpsula homeopàtica que representà Espanya (i Portugal) com a mostra del que havia estat el pensament totalitari d'entreguerres, respectat com a teòric de primera hora, però apartat del poder real i de la influència política. Marginat dels aparells culturals majoritaris, el model polític i moral que contribuï a crear no l'encimbellà massa amunt, com li havia passat en els cercles catalanistes de la Mancomunitat. Geni solitari, nietzscheà, però àvid de reconeixement, entenent l'activitat intel·lectual com un exercici per a minories, va conviure sempre amb un entorn de rivalitats, confrontacions i desavinences que el van anar allunyant progressivament de les elits executives. Amb un talent que el situava per damunt de la mitjana del món cultural de l'època, el fracàs que ell mateix reconeixia al final de la seva vida es degué, potser, a qüestions més de temperament que no pas a desencerts. I potser, comptat i debatut, va ser més el que va donar a banda i banda de l'Ebre que no pas el que va rebre.

Entre la resta d'articles que inclou el volum destaquen els de Norbert Bilbeny, centrat en els aspectes lògics i psicobiològics del pensament d'un Ors que deixà rastre en la filosofia hispana del segle XX, i el de Joan Cuscó, que engruna alguns aspectes de Xènius en relació a un altre pensador català, coetani seu, i també amb lligams familiars amb Vilafranca del Penedès: Francesc Pujols. Molt original en la seva concepció, Cuscó repassa algunes de les coincidències i divergències de tots dos personatges, a qui el destí deparà sorts diverses en els avatars de la vida, i que apareixen com les cares apol·línica i dionísica d'una mateixa moneda. Tots dos van influir concèntricament en el pensament del seu temps des de fora de les universitats, aprofitant els instruments de comunicació que tenien a l'abast com eren la premsa, l'edició de llibres, les tertúlies i, sobretot, en el cas d'Eugeni d'Ors, l'accés als cercles restringits del poder.

En resum, com apuntava Miquel Siguan en el primer dels articles d'aquest recull, la cultura catalana tenia un compte pendent amb Eugeni d'Ors, i malgrat no sentir-se'n deutor intel·lectual, i malgrat també haver lluitat al front de Terol contra l'Espanya que recolzava D'Ors, considerava Siguan que la seva figura «mereix i necessita una revisió». Perquè d'una obra tan complexa es poden extreure moltes lliçons sobre el funcionament general de la nostra civilització i dels mecanismes conceptuals i psicològics que van donar fruits tan diversos sota les mateixes condicions espaciotemporals.

Les despulles de Xènius reposen en una tomba de Vilafranca, tal com ell havia volgut. Hi rep poquíssims visitants directes, però sí que comparteix amb els altres morts l'espai d'un cementiri pensat per ser un jardí, sense parets que els separin de l'exterior. Prop del panteó dels Milà i Fontanals, de la tomba dels Vidal i de Valenciano i a quatre passes de l'ossari que un dia acollí la pols de Llorens i Barba. Arribarem a la Vall de Josafat amb la càrrega dels nostres pecats, perquè som humans.